

Ellenszegülés a vidék szellemének

Folytatás a XI. oldalról

Aligha kétséges, hogy a kor kontextusában ez a szellemi-kritikai attitűd meglehetősen magányos lehetett, és ma sem valószínű, hogy túl népszerű lenne. Ezért is neveztem bátoroknak – no, nem a szerzőt, hanem a könyvet. Bár mindez nehezen választható szét, mert a titóista Jugoszlávia fénykorában nehéz lett volna remegő térrel előállni effajta kritikai művel, ami ennyire mélyrehatóan és intranzigens módon kérdez rá a hagyományok és életkeretek fojtogató zártágára. (A bátorságot visszafelé sem tekintem önmagában erénynek, nagyon sok rossz könyvet írtak igen jóra való és bátor emberek – számomra ez a fajta magatartás a legrokonosabb.)

Mindezzel együtt vagy ennek ellenére *A vidék filozófiája* nem könnyű olvasmány. Nemcsak arra a közhelyre gondolok, hogy ez nagymértékben függ az olvasótól, hanem Konstantinović értelmezői nyelvhasználatát távol áll a mai korizálás(ek)től és meghatározó kritikai szótáráktól. Egészen sajátos egyszemélyes értekezési nyelvet alakított ki, egyéni módon keverve a bölcséleti fogalmakat az irodalomkritikai és költői metaforákkal, nyelvi alakzatokkal. Ebben is igen szuverén módon járt el, mivel nem akart pápább lenni pápánál, ami a kisebb kultúrák „civilizatórikus” értelmezőit el-elragadja, ha beleszeretnek mondjuk Heideggerbe vagy az ifjú Marxba. Nem, itt nyoma sincs ennek, noha természetesen fogalomhasználatát ugyanúgy kiszolgáltatott az időnek, mint bármelyik diskurzusé. De a szerző nem törekedett zárt és rendszer-jellegű elmélet kialakítására, hanem a szó eredeti értelmében esszéit írt. Minden egyes fejezet kísérlet ugyanannak az ismeretlen-ismerős tárgynak a meghatározására, a megmerevedett fogalmi keretek lebontására és átfogó kritikájára. A szenvedélyes (ön)megértésnek és a kritikai szigoroknak a kettőssége különös feszültséget teremt. Talán emiatt érzékelhető némi túlfeszültség is: a könyv beszédmódja szinte

a komorságig komoly, hiányzik belőle a humor és az önirónia, ami oldaná a beszélő kritikai pozíciójának tragikus pátozát, illetve helyenként viszonylagosítaná ítéleteinek apodiktikusságát. „A vidék zsarnoksága a mindenbe betekintés zsarnoksága, avagy a mindenre kiterjedő átláthatóság és nyilvánosság. A vidék összeegyeztethetetlen a sötétiséggel és annak demológiájával. Bár mindig akad néhány kivétel, ezek grammatikailag viselkednek: erősítik a szabályt és növelik dicsőségét, nekik pedig csak a megvetés és a gúny jut. Vidéken a kivételességet fogyatékoságnak tekintik, amit kinevet a vidék szelleme.” (17. o.)

A vidék filozófiája lényegében két könyv ötvözet. Az általánosabb érvényű „főszöveget” a szerb költészetről írott *Jegyzetek* egészítik ki. Igen szerencsés ez a szerkezeti megoldás, mert így azokkal is haszonnal és élvezettel forgathatják a könyvet, akik járatlanabbak a szerb irodalomban – hogy ilyen szemérmesen előálljak a farbával. Eppen ezért nem egészen legitim az a kritikai megjegyzés, hogy – számomra – erősen tartalmista olvasatnak tűnnek ezek a kisesszé-jellegű jegyzetek, hiányzik belőlük a poétikai-nyelvi értelmezés. De ezzel nem csorbítani akarom ezeknek a rendkívül mély kritikai elemzéseknek az értékét: nyilvánvalóan a könyv logikája diktálta a költészet-értelmezés szempontjainak szűkítését ill. fókuszálását. Annál is inkább, mert – őszintén szólva – elképzelhetetlennek tartom, hogy a magyar költészet történetéről megszűllessen ehhez hasonló átfogó kritikai értelmezés. Ilyen borotvaéles logikával és ezen a szellemi magaslaton. Ráadásul a szerző nem érte be ennyivel, hatkötetes műben foglalatosztotta a szerb költészettel.

Ha volna kalapom, megemelném előtte! Lassan ideje beszerezni.

Kijárat Kiadó. Bp. 2001. Fordította és szerkesztette: RADICS VIKTÓRIA, MÉSZÁROS SÁNDOR

Irodalmi Jelen

Alapította Böszörményi Zoltán

A Nyugati Jelen irodalmi melléklete
Megjelenik havonta
II. évfolyam 7. szám 2002. május
http://ij.nyugatijelen.com
ij@nyugatijelen.com

Szerkeszti: HUDY ÁRPÁD — München
Munkatársak: Irházi János — Arad,
Karácsonyi Zsolt — Kolozsvár

Anyagaink utánközlése csak a forrás megjelölésével

Jecza Péter

Jóideje a hazai kortárs szobrászat egyik kimagasló és meghatározó egyénisége a Temesvárott élő, oktató és alkotó Jecza Péter. Rendkívül tevékeny, termékeny és sikeres alkotóművész. *Mester* a szó valódi értelmében. Hosszú évtizedek óta kézzel márkát jelent a szobrászművészetek honi berkeiben. Nevének külföldön is jó csengése van. Munkái keresettek. A növendékek rajait paléozta s indította el a pályán. Húséges, kitartó társául szegődött a szerencse. Pályája kezdete óta kiválóan sáfárkodott istenadta tehetségével. Kivételes talentumával és rendkívüli művészi érzékenységgel korán, még kolozsvári főiskolás korában fölhívta magára a figyelmet. Reményteljes indulásától kezdve példás szorgalommal és konok szívóssággal dolgozott és dolgozik Rózsa-parki műhelyében folytonosan gyarapítva opusai lassacskán a 700-hoz közelítő számát. Termékenységét és eredményességét tekintve egészen kivételes, a romániai magyar képzőművészetben minden bizonnyal egyedülálló karriert vallhat a magáénak.

Folytatása a IV. oldalon
SZEKERNYÉS JÁNOS

Pongrácz P. Mária

Képek egy kiállításról

Arckép lepkékkel

(Klasszikus portré Rembrandt stílusában. Méretei: 80/40 cm. Nem eladó)

Rendkívüli születésnapra készült a család. Sámuel bácsi, apa, nagyapa és dédnagypapa elérkezett a kilencvenedik életévéhez. Hónapokkal az esemény előtt megindult a sürgés-forgás. Csengett a telefon, villogtak az e-mail üzenetek a számítógépen. A világ négy sarkából kellett összeverbuválni a családot, Amerikától Ausztráliáig. Mindenki tudta, hogy Sámuel bácsi csak akkor lesz boldog, ha maga mellett tudja szeretteit.

Sámuel bácsi hithű zsidó volt. Békésen merengve várta, hogy a sors megadja neki ezt az ajándékot. Nem akart semmi másra gondolni mint a családra, az összetartozás örömeire. Tulajdonképpen ezért is akart minden áron kilencven évesnek lenni. Csendesesen számolta a hónapokat, a heteket, majd az órákat, de még a perceket is, melyek elhózzák neki a várva várt nagy találkozást.

A hírek lassan-lassan elcsepegtették ereiben a vágyat, hogy együtt legyen az övéivel. Csak Hanna, az áldott jó feleség fog hiányozni. Tíz évvel ezelőtt temette el. Azóta szent nyugalomban és bölcsességben telnek mindennapjai.

Folytatása a X-XI. oldalon

Lövetei Lázár László

A nulla és a semmi

1.

1978-tól négy éven át én voltam a család sófelelőse. A szürke fazék, amiben azidőtájt a sőt főztük, ma valahol ott porosodik a fészerben rugóttan esernyők és egy csomó egyéb limlom társaságában. Mintha valaki a világ-végén lógatná le a kezét a levegőt markolászva: egy hetembe került, amíg kiderült, hányszor kell újra-tölteni sós vízzel a fazekat, hogy végre tele legyen. A só először még vékony rétegekben csillogott a fazék oldalán, de aki nem unta egy héten át várni a csodát, végül könyökig dughatta karját a hófehér sóba...

2.

Húsz év után most ismét valamiféle csodára várok. A tévében már elkezdtek a tegnapi programok ismétlését, a pokrócon még mindig ott hever a könyv, én pedig egyre kisebbre húzom össze magam a takaró alatt, amíg már semmi nem marad körülöttem, hogy végre ki tudjon alakulni valami, ami először még esetenlül mozog, mint ceruzás kéz a fonál-rejtvény buta labirintusában, később mégis számolni kell vele...

3.

„S mégis, mi lenne az a valami?” – mondjuk, ilyesmi lehetne holnap reggel az első kérdés, ha nem tudnám, hogy úgymint másra kell majd figyelni: mint aki éles fényből tart a sötétbe, egyre kevesebbet fogok majd látni a dolgokból – és mint hat éves koromban is, a sófőzés első napján, a tejet apasztó istállószolgát figyelve, holnap is azért izgulok majd, hogy fog-e születni mögöttük valami, és hogy mi a fontosabb: a hófehér só vagy a hófehér tej: a nulla vagy a semmi.

Vida Gábor

Krokodil a Marosban

Gondolom, hogy ez a két szó egy irodalmi lap hasábjain nem úgy mutat, mintha napilap hozná szalagcímként. Aggodalomra még semmi ok: az általános felmelegedés az állatfajok elterjedésére egyelőre nem hat ilyen látványosan. Vagy ki tudja? Jó tizenöt éve már annak, hogy valaki szarvasviperát (*vipera ursini*) látott a Zaránd-hegységben, márpedig ez a faj a Marostól északra nem fordul elő, azaz nem fordult elő, de vagy tévedtek a vidéket ismerő szakemberek, vagy a rossz hírű – bár a kobrához, mambákhoz nem mérhető – hullófaj élettere északabbra tolódott. És nem is olyan régen azt hallottam, hogy a Keleti-Kárpátokban egy eddig főként Boszniában ismert viperafaj bukkant fel, a pontos nevére nem emlékszem, de nyilván úgy végződik, hogy: *bosniensis*. Szavahihető ember mondta, nem akart ijesztgetni, különben sem félek a hullóktól. De azért el lehet képzelni: felmelegedés, olvadó jégsapkák, klímaváltás, hullók, rovarok, vírusok, és még ez a *bosniensis*.

Ha elfogadjuk, hogy a világról alkotott nézeteinket a tudományos tények mellett a képzelet is befolyásolja, nem véletlen, hogy annyi délszláv háborúskodás után a délről származó rossz kígyó képében nálunk is felbukkan, és az sem véletlen, hogy fekete színű az a vipera: *nigra bosniensis*. Persze hiányos állat- és szímszimbolikai ismereteim alapján korai volna bármilyen következtetést levonni a kósa hírekből, már csak azért is, mert állítólag a télen a Kárpátokban fekete farkasokat láttak, amelyek minden kétséget kizáróan Oroszországból csángáltak ide. Megint a rossz, megint fekete, de most északról, és aki figyelte a téli gázszámlákat, annak a felmelegedéssel kapcsolatban alapos kételyei lehetnek, mert a számla már-már tudományos tény – vagy zsarolás, mindegy. Tehát klímaváltás: igen; felmelegedés vagy lehülés: mindegy; a kilátásaink: fekete *bosniensis* vagy *russiensis*. És ez nem politika, hanem a képzelet játéka, pontosabban: szójáték.

A krokodil az valami egészen más, vagy nagyon is hasonló, nem csak azért, mert hulló és veszélyes. Még a nyolcvanas évek közepén történt, amikor a politikai viszonyok, a rossz életfeltételek és a nyilvánosság teljes hiánya miatt az emberek képzelete néha drámai módon megélenkült, és olyan rémhírek kaptak lábra, melyeket józanul senki nem hitt el, de azért lelkesen továbbadt, hogy rajta ne múljék – vagy hülyeség az egész vagy jó vicc, ki-ki döntse el –, és azután pár nap múlva neki újságotlalta valaki, hogy egy közös ismerős ismerősének ismerőse mondta, mert látta, ott volt, tanúk előtt is megerősíti, meg is esküszik mindenre, ami szent... Aki valamit is hallott a társadalom- vagy tömeglélektanról, tudja, hogy ilyen jelenségek nélkül sorozatfilm, bulvársajtó, tőzsde nem létezhetne, és óvatosan hozzáteszem, politika sem. A rémhírek utóbb beigazolódnak vagy sem, legtöbbjük olyan nyomtalanul tűnik el a kollektív emlékezetből, amilyen váratlanul felbukkant. Ha viszont egy mindenre elszánt riporter megpróbálná felkutatni az ismerős ismerősének ismerősét – aki ott volt, látta meg esküszik mindenre –, valószínűleg nem talál

senkit, vagy előbb-utóbb ő maga lesz az ismerős ismerőse, aki bár nem látott semmit, de elmondja valakinek, hogy mit látott az, aki látta vagy láthatta volna...

A krokodil – melyről hamarosan szót kell ejteni – ilyen vagy ehhez nagyon hasonló körülmények összjátéka folytán került a Marosba. Nyolcvanas évek tehát, Arad, a Maros, pontosan a Hármassziget térsége, ahol a folyó sokkal nagyobb, mint bent a városban, és jóval titkosabb, csendes, zavaros, néhol örvénylik, máshol szinte nem is folyik. A széles folyóban úszó ember sajátos szemszögből látja a világot, és különleges lelkiállapotba kerül, mintha ég és föld között lebegne, vagy a semmiben, és ha úszó faág ér a lábához vagy megbillenti egy elhúzó motorcsónak által keltett hullám, megérti, hogy képzelet és valóság között egyetlen szusszanás van, egyetlen karcsapás, vagy csak egy vékony vízhártya.

Úszás közben persze nem szoktam filozofálni, nem érek rá, ám egyszer csak ott állt mellettem egy ladik, benne idős horgászember, komolyan, szinte dorgáló pillantással néz rám, azután messze el, a távolba – hatalmas itt a folyó –, és onttan csévélni kezdi a zsinórt. Ezt meg kell várni, mert a kifeszített zsinórba gabalyodni ijesztő és kellemetlen. Majd megszólal a bácsi, hogy az én helyemben ő bizony nem fürödne itt a Marosban, mert a barátai láttak mostanában errefelé egy behemót nagy krokodilt, és ha gondolom, kivisz a partra. Mondtam neki foghegyről, hogy én ki tudok menni, ahogy bejöttem. Esküdni mertem volna, hogy meg-

Kisírt szemű lányok állják körül a koporsót. „Mikor vették le a koporsó fedelét?”

A díszőség mozdulatlanul áll. Patakszik a könny a fővárosi fiú arcán.

„Ballagáson vagyok. Ott annyira ünnepélyes a csend.”

Az iskola igazgatója beszél.

„Ballagáskor szépen beszélnek az iskolaigazgatók.”

Az igazgató a fiúról beszél.

„Nagy megtiszteltetés: a fiamról külön szólni az iskolaigazgató. Vajon mivel érdemelte ki?”

Szép búcsúbeszédet mondott az igazgató.

„Különben csöndes, halk szavú ember. Az ilyenek mind jó nevelők. Miért tett most mégis kivételt?”

Egy okos lány beszél, az első tanuló. Sírás fojtogatja.

„Ez mégsem a ballagás. Mikor ott beszélt, mi hatódtunk meg. Ő pontosan és szépen mondta a búcsúszót.”

Beszél a család barátja is. Máskor szabadon beszél, most szöveget olvas.

A fiú kinyújtózza fekszik a koporsóban. Mozdulatlan. Szeme félig nyitva.

– Le kell fogni a szemét... – suttagja egy tanárnő.

A fiú hangtalanul túri ezt is. Fekszik mozdulatlanul. Körülötte legjobb, legkedvesebb ismerősei.

Homokos parton ütötték fel a két sátrat. Az apa, a fiú és a lány tíz perc alatt elkészültek háromszemélyes sátrakkal. Nem először sikerült a teendőket összehangoltan és szabályszerűen, rövid idő alatt elvégezniük. Külföldi útvijukon volt alkalmuk begyakorolni a gyors sátorverést. Itt a homokon pedig minden egyszerűbb. A sátorkötelek sorra kifeszülnek.

Barátaiknak nehezebb a dolguk. Kölcsönsátruk nem engedelmessékedik, nem találják a merevítő cövekek. Az apa és a fiú segítségükre siet. Végre áll a sátor. Készül a közös vacsora. Mindannyian éhesek. Hosszú utat tettek meg a Duna-deltaig. Négy felnőtt és öt gyerek forgolódik a nagyobbik sátor előtt, ott terül a közös asztal.

A fiú is segíteni akar: konyhakéssel bontja a konzervet. A konzervnyitót elnyelte a föld. Senki sem látja, mint csinál a fiú. A kés megcsúszik, és hüvelykujja tövével a tenyerébe szalad.

A két család minden tagja összefut, nézik a sebet. A négy centiméteres vágás nyomán kettényílik a hús: látszik a csont.

Felkötik a fiú karját, kocsiba ültetik. Az apa beviszi a közeli faluba. A nővér összevarrja. A fiú szótlanul túri. A fájdalomtól félig lehunyja a szemét. Másnap indulnak haza. Hosszú az útjuk. Otthon a sebész kijavítja az elsősegély tökéletlenségeit: a seb összeforrt.

Az apa nézi a fia kezét.

„Erős kezű ember lesz belőle. Mindenhova kell az erős kezű ember.”

Olvassa búcsúbeszédét a család barátja. Az apa látja, hogy mindegyre felemeli tekintetét a fél oldalakra gépelt szövegről.

„Ez az őszinte, tiszta lelkű és kék szemű gyermek dolgos családban nevelkedett, ahol megtanulta szeretni a becsületet, az igazságot és az életörömet nyújtó munkát. Szerette és tisztelte szüleit és hűgát, akinek bátyja, barátja és bizalmasa volt. Szerette és tisztelte rokonait. Tiszta szívvel szerette a lányt, akitől szerelmet kapott.

Szerette iskoláját, tanárait, barátait és osztálytársait, akikkel együtt élte át serdülőkorának legszebb pillanatait.

Szerette csapatársait és edzőjét, akikkel együtt szervezték, akaratát, és szellemét edzette.

Boldog volt, mert még nem ismerte a megvetés és a gyűlölet érzését.

Érettségizik, és merész terveket sző. A műegyetemre készül. Verejtékezte készül erre a próbára. És sikerül bejutnia. Győzött! Első és utolsó nagy győzelme ez az életben. Felhőtlen az égbolt, ragyogóan süt a nap. Diáktársaival együtt indul, hogy teljesítse kötelességét. Szorgalmas és komoly. Néhány hónap alatt érettsége kiteljesedik.

Es ekkor egy kezdetben banális lábseb elindítja a tragédiát. Betegsége elhatalmasodik. Visszafordíthatatlanul. Távol szüleitől, távol a szülői háztól. Nem panaszkodik, bízik magában és a körülötte lévőekben. A tragédia felé vezető utat a jóindulat kemény köveivel rakták ki. Az ég felette végleg beborul.

Az ifjú sas merészen ívelt a magasba, a fény felé, de a bős, igazságtalan és kegyetlen szellemek szárnyát törték. «Akkor is, amikor az ember ügyel, és csakis jót cselekszik, a sors, amely szeret letérni az egyenes útról, másként határoz.» Időszámításunk előtt mondta ezt egy indiai bölcs. Az ókorban élő Plautus meg volt győződve arról, hogy «az, akit szeretnek az istenek, fiatalon hal meg», de engedjétek meg, hogy Ovidiusnak higgyek: »Amikor a sors a jókat sújtja, engednem kell a kísértésnek, hinnem kell, hogy nincsenek istenek.»

Gyászoló gyülekezett!

A szenvedés a fájdalomtól született, a fájdalom a halálból. Nem hiszem, hogy van ezen a földön nagyobb fájdalom a gyermekét elvesztő szülő fájdalománál.

A fiatal sas merészen az égre tört, de a bős, az igazságtalan, a kegyetlen és aljas szellemek szárnyát szegték. És a fiatal sas a porba zuhant. Tágra nyitott, ártatlan nagy szemében a kérdés: Miért? Tudja valaki, miért?”

Sit tibi tena levis!

Nyugodj békében.

(Részlet a szerző azonos című regényéből)

Gombos Szilárd

Búcsú a parttól

**horgonyt fel
vitorlát bonts
legénység énekelj
apállal indulunk
köszöntsön tengert és eget
napsugárt és jó szelet
basszus kalózdalunk
szép asszonyt és gyermekét
nem tudod hogy nem tiéd
hagyunk a pártos partokon
hagyunk a ráncos arcokon
kamrák üres porán
kocsmák vizes borán
féregűző vacsorán kalóztult
papok jaján bolygó
hollandi fél lábán
forgó kalózpalotán nyitott
folyószámlák szaván borotvált
hegytetők sebén kiránduló
piknikiek fényképszagú mosatlanán
patakzó konzerv-ér halát
pecázó nyugdíjas kalóz
éhes nyakán szippantó
ledér szúnyog hisztamin
receptorán tészta testét
lizingelő kislány olcsó
bugyiján csámcsogó kalózzeminiszter
partiján le-fel emelt sorsokon
a pártos partokon dalunk-
ra kendő integet elátkoz
tengert és eget napsugárt
és jó szelet a pártos
partokon jaj messze integet
és nem tudod hogy nem tiéd
a kendő már lepedő
az ing a kapca jaj miatt
a lepled levett pelenkád
lehet a pártos partokon
és nem tudod hogy nem tiéd
szél elalszik nap kiég
az ég a tenger megreped
elengedett elengedett**

Jecza Péter

Folytatás az I. oldalról.

Életútja és alkotói pályája nagyobb megrázkódások, válságok vagy fennakadások nélkül, me-redeken ívelt fel a magasba. Hamar rátalált arra az üdvös, sima és egyenes útra, amelyik művészi szándékainak, elképzeléseinek és célkitűzéseinek hiánytalanul megfelelt. Neokonstruktivista alapokra és elvekre építve sikerült viszonylag korán egy olyan egyéni formanyelvet kimunkálnia, amelyik alkalmasnak bizonyult a megragadható plasztikai igazságok tömör, egyértelmű, hatásos és árnyalt kifejezésére. Négy évtizede Jecza Péter saját öntörvényű

útján halad töretlenül előre, újabb és újabb „mérőföldköveket”, kiemelkedő alkotásokat hagyva maga mögött. Mintegy három tucat nagyobb méretű alkotása került ezidáig köztérre. Felkészült portréistaként a magyar szellemi élet jónéhány kiválóságának arc-mását, mellszobrát mintázta meg az utóbbi esztendőben. Elvontabb formanyelvű kisplasztikáiban lényegükre stilizált emberi idomok jelennek meg, főnődnek egymásba: hajlatok, testrészek, mozdulatok, kapcsolódó végtagok, mitikus szituációk sejlének elő, rajzolódnak ki. A különböző testhelyzetek, emberi viszonyulások és gesztusok tömény energiája, a természet jellegzetes lüktetése, a tárgyi és az organikus világ formaazdagdagsága testesül és jelenik meg a kifejező alakzatokban, a remek plasztikai megoldásokban. Az összeolvadás és az elszakadás állandó küzdelme testesül meg a szobrokban, az ölelkező, az egymásba szerkesztülő formákban. Negatív és pozitív formái egymásra felelő ritmusban övezik, ölelik át egymást egyetlen plasztikai akkorddá szublimálódva. Körültekintően megépített alkotásainak döntő hányada kilép ugyanakkor a hétköznapi időből és közegekből. Művei nem illusztrálják a történeteket, nem idézik és ábrázolják szolgálai a tárgyi és a szerves valóságot, hanem egy öntörvényű mitikus térben állapotokat sugároznak, eszméket és gondolatokat sugallnak, fejeznek ki. Sokatmondó, törő metszett plasztikai műremek valamennyi. Legfőbb jellegzetességük és erényük a veretesség, a tökéletes kimunkáltság, az expresszivitás meg a formai és gondolati tömörség. Mostani lapszámunkat Jecza Péter munkáival illusztráltuk.

Gáll Attila

Ma kiutál a vers

csak a rémregény áll ott,
hol jambus volt a bíró,
s a lidércnyomás vádolt.
Nem csal ma papíros,
toll parázna tánca,
az arcon is a régi pír
tisztos elborulással játszna.

Ott fenn a toronyban,
mint a jó öreg német
cselédeim noszogatom:
igyátok, egyétek,
s ha kiálló bordáim
hólnap számonkérnék,
segítse a keresztfát
vállamra a mérték

László Noémi

Készülődés

*Kétségbe ejt a múlt türelem.
Nem az idő: a belátás hiánya,
a tompaság műveli ezt velem.*

*Egyszer megállok, fejemet lehajtom,
és csukott szemmel,
két karom kitérve*

*figyelem,
hogyan fut át a szél a parkon,
hangya az arcon, vér a szíven.*

*Beolvadok
fény-árványok ritmusába,
lélegzetem lecsendesítem,*

*és megtudom,
hogyan ver a lepke szárnya.*

*Pillanatképek
Illatok, hangok, ízek
és fények: gyors délután
a lassú folyón.*

*Hányszor gazdagabb,
hányszor szegényebb
a szín, mialatt távolodom?*

*Elfogy egy vérnarancs,
lemegy a nap,
összezárul az akác virága.*

*Csitul a folyóvíz is, hiába
szeretném megtudni: mit rejteget
partok közében.*

*Így rejtelek
magamban, mióta
elhagytalak.*

Tar Károly

Az ismert katona

Lassan, méltóságteljesen kitérte a kapu. Tudta, hogy felfelé kapaszkodó lépcsők következnek, és az előcsarnokból kétfelé, folyosókra vezet az út. A kapu fölé írt latin feliratról, az ajtó vastag üvegéről ráismert az iskola bejáratára. De a nyitott kapu mögött neon a felfelé vivő lépcsőket, hanem a fia sötétkék ruhás képét látta. A tablójukon az ismert Ady-versrészlet:

*Mi vagyunk: Jövő és Igazság,
Engesztelés és nagy ítélet,
És mi vagyunk, csak mi vagyunk
Jó Sors, ha kell, s ha nem kell: Végzet.
– Jó idézet – mondta az apa a fiának.*

– Valamelyik tanárunk választotta – mondta a fiú, és látszott rajta, hogy unja, nem szereti a nagy szavakat. Minden távolinak tűnt: Jövő, Igazság, Engesztelés, ítélet, Jó Sors és Végzet. Az apának kedve lett volna ebbe a sokismeretlenes egyenletbe behelyettesíteni egyet s más. A jövő fogalmát csakis gyermekeinek boldogulásával értette meg, az igazságot a maga igazságaival. Engesztelés és ítélet hidegen hagyták, a sorsot formálhatónak, a végzetet elkerülhetetlennek tudta. Megmutatta a fiának azt a halálfejes fedőlappal készült könyvet, amelynek mottóját Simone de Beauvoir Szelíd halál című művéből választotta az író: „Világos lett, hogy a halál sehol, semmilyen életkorban sem valamilyen természetesség. Hogy mindnyájan halálra vagyunk ítéelve, azt tudjuk, de ennek az osztályrészünknek elcsépelet általános érvénye és minden egyéni halál magányos tapasztalata közt nyomasztó ellentét van.” A fiú elolvasta a mottót, és utána elolvasta a könyvet.

– Jó könyv – mondta az apjának. – Egy apa haláláról szól. Szomorú könyv. De azért jó könyv. A fiú nem látszott szomorúnak. Komoly volt.

Az apa örült, hogy az ajánlott könyv elgondolkoztatta a fiát, és úgy érezte, sikerült még egy lépéssel közelebb kerülniük egymáshoz.

Becsukta a súlyos iskolaajtót, és rátapasztotta a kezét. Az ajtó kifelé nyílt, minduntalan kitérte. A kicsengetési kártyán látható ajtó volt. Készült összesen 8200 példányban. Ebből kétszáz jutott fiának. Tizennyolc éves karban ennyi barát és ismerős: kerek számban kifejezett népszerűség. Mi sincs ennél távolabb, mint a halál gondolata.

Álmainkat nem válogathatjuk. Meglepnek minket, fölemelnek és letepernek.

Valaki leemelte a koporsó fedelét. A koporsóban a fia feküdt, és lélegzetvétel nélkül aludt.

Az apa barátja, mozgékony, szemüvegei ember, forgalomirányító a vasútnál. Állt a koporsó mellett, és a megdöbbenéstől nem tudott szóhoz jutni.

„Ilyen lehet a vasutas, amikor téved. Amikor megtörtént már a vasúti szerencsétlenség.”

– János! – rezzent fel a forgalmista, mint aki gondolatokban olvas. – János! Fel kell öltöztetni a fiút. – Szürke munkaköpenyes öregember mozdult, valahonnan a kápolna mélyéből jött, megállt az apa előtt, és mozdulatlan arccal, nagy lélegzetet véve, kijelentette:

– A nő jelenlétében nem tudom felöltöztetni...
– Menjete ki – mondta az apa a nőnek, és sírva lebotogatni kezdte a szíjait, amivel a fia kezét összekötötték valamiféle ismeretlen szertartás szerint.

Az anya átadta a szürkeköpenyes embernek a fiú galambszürke ruháját, kedvenc nyakkendőjét és mindent, amit a ballagáskor hordott.

– A nyakkendőjét én szeretném megkötni – mondta fojtott hangon B.

– Nyakkendőjét majd ez a lány fogja megkötni! – mondta az apa, miután végre sikerült kibontania az erősen összehúzott szíjait. Aztán szóltanul fia lapátanyerét nézte.

A fiú húga dühösen belerúgott a fekete, ormótlan bakancsokba.

– Ha nem mennek ki a nők, hozzá sem fogok az öltöztetéshez! – mondta szigorúan az ember.

Az apa kikísérte a nőket. Átölelte őket és vitte, vitte magával. Sötétség és sajgó fájdalom áramlott a temető sírrengetege felől. A temető rácsos kapuján belül álltak összeborulva. Fölöttük csillagos volt a decemberi ég. Különös év, különös december, különös látomás.

Az apa fölnevezett a csillagokra, és arra gondolt, ha nem emeli ki a koporsóból a fia sebes bal lábát, melynek láttán szörnyülködve-nyögve elborzadtak a körülötte állók, akkor most és talán mindörökké elhiszik neki, hogy egy nagyon szép, egészséges fiatal embert láttak mélyen aludni.

– Láttad, milyen kék az ajka? – Láttam.
– A szívbjajosoknak ilyen.
– A mi fiúnk nem szívbjajos. Viszont minden bizonnyal alaposan átfázott a jéghideg vízben.
– Fürdött.
– Átúsztá a tavat. Oda-vissza lehet vagy másfél kilométer.
– Meggondolatlanok ezek a gyermekek.
– Egyedül úszta át. Próbára tette az erejét. Estére otthon lesz, beledugjuk a jó meleg vízbe...
– Szeret fürödni... Vajon mikorra érkeznek? – Estére otthon lesz. Nem hagyhatta a többieket. Gyalogolnak vagy tíz kilométert, és elkájak az esti buszt...
– Jó, hogy ideadta a csomagjait.

Kanyargós úton jártak. Visszafelé jöttek a hegyekből. Az út bal oldalán, lenn a mélyben kéken csillogott a gyűjtőtó vize. Körülötte fenyvesek, patinás sziklák és üde zöld tisztások.

„Képeslap”. Az apa egy nyár végi vasárnap délutáni autós kirándulás emlékeire kérődzött. Nem szerette a céltalan utakat, a csupán a távolságért véghezvitt benzinfogyasztást.

Az anya a hátsó ülésen ült régi, gyerekkori barátjával. Az apa mellett a férj. Négyük barátsága házasságuk előtti. Kirándulásuknak kettős célja volt. Kocsikázni a barátok kedvéért, és közben meglátogatni a tóparton a barátaival sátorozó fiút.

Kanyar előtt álltak meg az út szélén, kiszálltak, és leereszkedtek a tópartra, ahol kilométer hosszan sátrak sorakoztak.

Folytatás a XIV. oldalon

Eszteró István

Metamorfózis

Szépnek véled a kelyhet, lám, mily mesteri díszek
Környezik égi tavát, inni belőle ma még
Isteni volna, de holnap már a virága behorpad,
Ujjad unottan tol félre fakó tüneményt.

Hamvas

Télen aszalt szilvát rágcsálhatsz alkonyodó nap
Pisla tűzénél mint tétova kincskereső,
S bár zamatában a nyár sűrített íze üzenget,
Nem feledelek soha már hamvas ajak gyönyörét.

Dilettánsok

Szürke patakban szürke kavics dicsimnusza árad,
Szürkét szürke dicsér, fon ma babérkoszorút,
Este ha csillag csillan a vízen, mind maga fényét
Véli zenélni, holott parton a béka brekeg.

Parafrázis

Államfőt nehezebb utolérni a fürgé kutyánál,
Forgalom is szünetel, törvényt zúz a hazug,
Megtörtözheti gondolatod hamis útra terelve-,
Mégse való szüli meg önmaga cáfolatát.

Végső órán

Eltávozni nehéz, keze szalma után kap erőtlen,
Hogyha segítsz neki most, istene rádmosolyog,
Áldana, mert a reményt szeme tört sugarába vetted,
Ám a pogányra lesújt, gaz nővi úgy be nyomod.

Kisebbségben

Többségnél az igaz, bitorolja hatalmi jogarként,
Pálca suhint, aranyán isteni gondviselés
Mása ragyog hamisan, ki nem érti, legyint a világra,
Bár neki csepp vize sincs elpazarolni való.

Magyarország

Szárnyaszegetten hagyta magára, kit óvva vigyázott,
Testéből harapott négy égtáj a határ,
Már főnixként hamvaiból meg is újul egészen,
Hívja repülni a fény, s mint tavasz illata, száll.

Csók

Oly hű költő nibcs a világon, csókja ha csattan,
Bíbor ajakra tapad, ám pici ingere csak
Lapcsélig ha elérne, fejét meghajlva szerényen
Daktíluson lebegő édeni kéjek előtt.

Skalp

Nem lehet annyira rest nép végül, csak ha reménye
Cserbenhagy valakit, tenni nehéz csata már,
Ám, ki vezérli ágyát, még változtatni sem óhajt:
Skalpját ostoba fő boldogan adja, szegény.

Hamvasztás

Felgyújtott békém majd százsorosan torolom meg,
Élesztetem bős bosszúnak viharát,
És mire szembehozott ismét vele végzetes óra
Elhamvad haragom-, s véle a gyújtogató.

Önvád

Járdaszegélyre akárok fehérbe borult koronája
Szürte a napsugarak játsuadozó örömét,
Zsoltár hangjaként az anyókák léptek a fénybe,
Szólt a harang, engem csöpp kamaszok repeső
Vágya sorolt a templom iránt, de kutyám a könyörgő,
Pisla szemébe fogott, pillanatilag se talán,
Ám oda mégse vihettém, ahol piruló kicsi lánykák
Bája virága kinyílt, szálltam is lepke gyanánt-,
Mára az orgona hangja, piros szalagok zizegése
Ónos eső, ami ég: két kutyaszemben a vád.

Angyal

Egy angyal jár köztünk
Kék szeméből
Mosolyog ránk a remény
Arany haján
Megtörök a fény
Átfagyott lelkeket
Takar be ragyogása.
Hófehér, csillogó szárnyakon
Jött az angyal közénk
A szemébe nézek, s ha álmodom
Kezemben tartom a kezét.

Minden összedől

... mert lassan minden összedől
Én továbbállok
És nyomaimat belepí a por
Lassan leomlik minden
Dörejük elnyomja néma kiáltásom

S mert lassan minden összedől
Utoljára fürkészem a kék eget
A napfény békésen simítja arcomat
Miközben minden szétporlik
Felépítem homokváramat
És csendben továbbmegyek.

Bitay Zsolt

Úgy jöttem

Úgy jöttem meg, mint aki sohasem lesz.
Az éjszaka könnyű szárnyán
Csendben megpihenek
Kopott csizmámról letörölöm a port
Önmagammal bátran szembenézek
Úgy vagyok itt, mint akinek nyoma sincs.
A nappalok nehéz ködjén
Egyszer keresztülvágok
S ha magamra lelek a törött tükörben
Úgy megyek el, mint aki sohasem volt.

Ellenszegülés a vidék szellemének

Radomir Konstantinovic: A vidék filozófiája

Fontos és bátor könyv – amit erre felül talán a kutyája sem olvas. Persze ez így túlzás, hiszen ki tudja megmondani pontosan, mit olvasnak – mondjuk ilyen költőien – a „velsi ebek”. Kortárs szerb könyvet biztos nem, vagy csak nagyon ritkán: ez akár a *Vidék filozófiájának* egyik lábjegyzete lehetne. A tájékozódás sznob provincializmusa, avagy a vidékiesség sznobériája, amely áhítással próbálja követni, sőt utolérni az ún. nagy kultúrákat, miközben még a közvetlen szomszédait sem ismeri. Vagy ha netán mégis, akkor is mindössze két-három szerzői életműre korlátozódik a művelt olvasók figyelme (Danilo Kiš, a *Kazár szótárt* író Milorad Pavić, és). Jelen irodalmunk nyilvánosság szerkezete e kettes vagy hármas számrendszerre kódolt, és ez aligha változik meg rövidtávon. Azaz a mi életünkben. Éppen ezért érdemel elismerést a Kijarat Kiadó és

Az viszont tényleg nem állítható, hogy a hazai recepció elkapkodta volna a dolgot, ugyanis *A vidék filozófiája* 1969-ben jelent meg Belgrádban, feltehetően a tiltás és a túsérés határán – ha egyáltalán ismerték ott e szép fogalmakat. De a több mint három évtizedes itteni késés furcsa módon nem ártott a könyvnek. Sőt, ha szabad ilyen frivolán mondani, az azóta eltelt idő és történelmi tapasztalat fölerősítette Konstantinovic provincia-elemzésének lapangó démonait. Nem igazolta, mivel a történelem jó részét nem igazol semmit. Vagy úgy, hogy abban nem volt/lesz semmiféle köszönet. Másfelől e könyv nem prófétikus mű, hanem analízis. Miről is? Nos, a tárgyat nehéz pontosan meghatározni, mert a (magyar) cím kissé félreérthető. *A vidék filozófiája* nem a szokásos provincialitás-bírálat, tehát nem (csak) ironikusan értelmezendő. S nem helyet jelöl, hanem magatartásra, szellemi beállítódásra utal. A filozófia, a társadalomlélektan, a mentalitástörténet és nem utolsósorban a költészet határvidékei vizsgáldóva. Ebben az értelemben kínos az olyan aktualizáló olvasat, amely a balkániság természetrajzát ill. a térségi háborúk okait véli felfedezni a könyvben. Efféle mondatokat könnyű kiragadni belőle, mégis alapvetően félreérti a szöveg szándékát az, aki a lokális megfelelések irányából olvassa. „Tapasztalatvilágunk provinciális” – e remek nyitómondat felhívja a figyelmet arra is, hogy a vidékességgel való szembenézés például Ohio-ban épp úgy megkerülhetetlen feladat, mint térségünkben.

– mindenekelőtt – a fordító, Radics Viktória, hogy vállalkoztak Radomir Konstantinovic könyvének megjelentetésére. A siker és a komolyabb „szakmai” visszhang reménye nélkül. Hiszen a könyv már közel egy éve hozzáférhető magyarul, mégsem találkoztam érdemi kritikájával, de még könyvismertetővel sem, stb. De az is lehet, hogy csak én voltam figyelmetlen, ahogy az már vidékiekkel oly gyakran megtörténik.

pán nem ez a kérdéseinek iránya. Ami, ha összevetjük az akkori emancipációs irodalom és bölcsélet „progresszív” javaslataival vagy színes, szélesvásznú álmaival, akkor kétségkívül rezignált álláspontnak látszik. Ám – vonultán az árnak – kitűnik, hogy ezek a makacs kérdések és élelemző elemzések jóval pontosabbak, lényegretörőbbek, mint a válasz-típusú, ideológikus szövegek.

Folytatása a XVI. oldalon

nézőtér

Elsősorban erdélyi magyar rendező vagyok

- Interjú Kincses Elemér rendezővel és drámaíróval -

- Kezdjük talán ezt a beszélgetést a drámaíróval, hisz A csatona címet viselő drámája nem régen nyerte el az egyik legrangosabb romániai kitüntetését, mégpedig a drámairodalom tavalyi legjobb darabjáért járó, az UNITER által odaítélt első díjat. Mivel kell rendelkeznie egy drámának ahhoz, hogy egyáltalán bekerüljön a megmérettetésbe?

- Elsősorban erdélyi magyar író vagyok, tehát az első feltétel az volt, hogy találjak egy fordítót, aki átülteti román nyelvre a magyar szöveget. Sikerült is ilyen találnom, barátom Fodor Zénó személyében, aki remek munkát végzett. Ezután láttam meg a hirdetést az UNITER pályázatáról és innen már minden ment magától. Nagy meglepetést jelentett ez a díj, hisz a mű tulajdonképpen erdélyi magyar értelmiségiek drámája, amely a Duna csatornánál játszódik 1951 februárjában. Ezért nagyon jól esett, hogy egy kimondottan román tagokból álló zsűri több tucat drámából ezt tartotta a legjobbnak.

- Lát-e arra esélyt, hogy a közeljövőben színpadra kerüljön A csatona?

- Két-három ajánlatom is van, ugyanakkor ez egy olyan darab, amit végre nem én szeretnék rendezni. Mind a két darabomat, amit színpadon játsztak, én rendeztem. Most már nagyon kíváncsi lennék, mit lát egy más rendező a darabomban. Megragadom az alkalmat és – ha lehet így fogalmazni – közprédává teszem A csatornát, annál is inkább, mivel az ajánlatokból kettő Bukarestből érkezett; és, ami még nagyobb örömmre szolgált: a harmadik ajánlat egy amerikai rendező részéről jött, aki elolvasta a darabomat és egyszerűen el volt tőle ragadtatva. Ezek után azt hiszem, hogy sajátos jellege mellett sikerült a darabban olyan egyetemes dolgokat felvonultatni, mint a szenvedés, a szerelem, a meghurcoltatás és a bizalom kérdése.

- Az ön által rendezett darabokat itt nem lehetne felsorolni, különben is: munkássága nem szorul bemutatásra, hiszen az erdélyi és a romániai közönségen kívül, a határon túl is ismerik. Hogyan kezdett rendezni, hiszen tudtommal színészként indult?

- A színiakadémia elvégzése után nagyon rossz színész lett belőlem Kolozsváron. '68-tól '75-ig pincérek és ajtónállók tucatját játszottam el, de nagyon sokat tanultam, mert akkor ott egy nagyszerű társulat működött. Visszagondolva, azt kell mondanom, hogy azért voltam rossz színész, mert féltem a színpadon. Gátlásos ember voltam és a főiskolás évek csak fokozták gátlásaimat. Nagyon szerencsésnek tartom magam, mert adódott számomra egy lehetőség; Marosvásárhelyen akkoriban indult először kétéves rendezői szak, amit el is végeztem. Így lettem 1975-től a marosvásárhelyi színház rendezője. Most már négy országban százöt rendezés áll a hátam mögött. Ha ezeket egy nagyon sűrű szítán rostáljuk át: tizenöt megmarad az időben, ami nem kis teljesítmény.

- Ezek közül melyik az ön személyes kedvence, ahol úgy érzi: sikerült elgondolásait a lehető legjobban színpadra vinni?

- Nagyon nehéz rangsort felállítani, de vannak darabok, amelyek kapcsán úgy érzem - és itt hangsúlyozom, hogy saját mércém az irányadó - sikerült nagy mértékben visszaadni a dráma hangulatát. Ilyen a szatmári Seneca, a brassói Éjjeli menedékhely, a marosvásárhelyi Vörös postakocsi, a főiskolás Vérmász és a legutolsó, a craiovai Megtorlás. De bátran sorolhatjuk ide a galaci Búntény a kecskeszigeten előadását is, ahol három egészen kiváló fiatal szí-

nésznővel dolgoztam együtt. Itt az utóbbi 2-3 évből több cím is beugrott, de a tapasztalataim alapján ezeket emelném ki, hisz ahogy az ember halad előre, akarva akaratlanul is egyre többet sajátít el a világból, márpedig végső soron a rendezés is a világ ismeretén alapszik.

Fülöp Beáta, Kilyén László, Márton Gyöngyi, Szélyes Ferenc, Katona László

fotó: Bartha László

- Rendezőként alkalmat adódott különböző felfogású, és különböző nyelveken beszélő társulatokkal dolgozni, gondolok itt elsősorban a craiovai és galaci rendezői munkásságára. Ismeretes az is, hogy az utóbbi időben elég sok kritika érte a magyar színjátszást, ugyanakkor a magyar közönség soraiból egyre többen követik figyelemmel a román színházak előadásait is. Ön szerint mi az, ami eltérő a magyar és a román színjátszás koncepciójában?

- Ha nagyon radikálisan és egy mondatban kellene megfogalmaznom a különbséget, akkor azt mondanám: a román színészt a próbán fékezni, a magyart pedig ösztökélni kell. A különbség szerintem a két nép temperamentumából adódik, ami a színjátszásra is rányomja bélyegét. Példának okáért, ha Bukarestben megáll a vonat, akkor szinte biztos, hogy a pályaudvaron vagy verekedés van, vagy szül valaki, esetleg éppen egy zsebtolvajt üldöznek. Ezzel szemben Budapesten unott arcú, pénzüik után rohanó embereket lehet látni. Évekkel ezelőtt próbáltam a bukaresti Bulandra színháznál, ami akkor a világ egyik legjobb színháza volt, és a színészek az olvasópróbán egymás torkának ugrottak. Mikor döbbentem meg-kérdeztem, hogy mi történik itt, akkor ők néztek rám értetlenül és közölték: másként nem volna semmi értelme az egésznek. A magyaroknál, abban az esetben, ha minden jól megy, ugyanez legfennebb három hét után következik be. Ezzel nem azt akarom érzékelteni, hogy egyik színész jobb a másiknál, hanem azt: mindegyik másképp közelíti meg a feladatát. A magyar színész szemérmes, nem mindig tud rögtön beilleszkedni a szerepébe. A magyarországi magyar színész esetében ehhez hozzátevéődik az időhiány is. Rendeztem Budapesten a Nemzeti Színházban, becsületesen meg is buktam az Egy szerelem három éjszakája című darabban, ugyanis a színészek a próbákon folyton az órájukat nézik; egyszerűen rohannak a pénzüik után, ezért nem sikerül mindig eleget tenni a feladatuknak.

- Ezek szerint kudarcokkal is szembe kellett néznie pályája során...

- Természetesen, ez is benne van a pakliban. Nem mindig sül el minden úgy, ahogy azt az ember eltervezi. Anélkül azonban, hogy az öndicséret hibájába esnék, megemlíteném, mintegy a kudarcokat ellensúlyozandó a craiovai színház példáját. Craiován nagy tisztesség rendezni, mivel ott egy nagyon jó, kitűnő színészekből álló társulat dolgozik, így természetes, hogy nem hívnak akárkit rendezni. Még ennél is fontosabb, ha az illető rendezőt vissza is hívják. Velem pedig pontosan ez történt. Felkértek, hogy ismét rendezzek Craiován, mégpedig nem is akármit. Nagy örömmre szolgál itt elmondani, mivel eddig csak ismerőseim szűk köre tud róla, hogy azt szeretnék Craiován, ha jövőre Az ember tragédiáját vinném színpadra, először román nyelven. Ez természetesen nagy kihívás, de én nagyon boldogan igent mondtam. Remélem lesz rá elég idő, mert egy ilyen előadáshoz legalább két-két és fél hónap szükséges. Ezen kívül lássuk, mennyi pénz áll majd rendelkezésünkre, hisz a tragédia drága műfaj, azt nem lehet olcsón megúszni.

- Sok sikert kívánok Az ember tragédiájához, most pedig térjünk vissza a saját házuk tájára, mégpedig a színház „tragédiájához”. Mit gondol mi az oka annak, hogy jelen pillanatban az erdélyi magyar társulatok egyre több nehézséggel küzdenek, gondoljunk csak a marosvásárhelyi színház példájára, ahonnan egyszerre több fiatal művész is Magyarországra távozott?

- Szerintem a gond ott kezdődik, hogy az erdélyi magyar társulatok súlyos identitászavarral küszködnek. Mondom ezt azért, mert ha összevetjük az erdélyi színházak repertoárját a magyarországi színházakéval, észre kell vennünk, hogy gyakorlatilag azonosak és ettől a pillanattól kezdve a dolog sántít. Mi megengedjük magunknak azt a luxust, hogy társulataink évek óta nem játsszák Sütő András avagy Székely János drámáit. Zseniális drámaírókról van szó és mi mégis mellőzzük őket. En a kolozsvári színház körül gyűrűző vitáról is azt gondolom: az érintettek elfelejtették elolvasni, mit ír az épületen. Azt írja, hogy Allami Magyar Színház, és itt alá húzom a Magyar. Sajnos ez az, amit nem tartunk szem előtt. Most nem azt mondom, hogy nincs szükségünk Beckettre és azzal is tisztában vagyok, hogy már régóta folyik a vita arról, miszerint a népnemzeti drámák avitnak számítanak avagy sem. Szilárd meggyőződésem

azonban, hogy az erdélyi színházak feladata más, mint például a nyíregyházi vagy a zalaegerszegi. Márpedig jelen pillanatban egyetlen erdélyi magyar társulatnál sem érzek valódi hivatástudatot és ez szerintem nagyon szomorú.

- Hogyan lehetne segíteni, változtatni a fennálló helyzeten?

- Borzasztó egyszerűen. Tisztázni kell, hogy mivégre vagyunk a világon. Én első-, másod- és harmadsorban erdélyi magyar rendező vagyok. Utána vagyok romániai rendező, egyetemes – és ha tetszik – európai rendező. Az, hogy erdélyi magyar rendező lehetek, számomra többletet jelent. Ezért szomorú az, hogy három társulat létezik a Székelyföldön és nem játsszanak Tamásit. Nagy ritkán Sepsiszentgyörgyön, de ez még mindig nem elég, pedig meggyőződésem, hogy lenne közönség. Tamási és Sütő nem zárja ki azt, hogy Spirót, Gombrowiczot vagy Mrozeket játsszunk, de nekünk valami többletet kell adnunk, mert bármennyire is nem merjük kimondani, a mi kultúránk veszélyeztetett helyzetben van. Es abban is lesz mindaddig, amíg olyasmi történhet, mint Marosvásárhelyen, ahonnan egyszerre heten távoznak Magyarországra. Egyikük sem szerződik a budapesti Nemzetthez, vagy a Katona József színházhoz, de elmennek, egyrészt a jobb fizetésért, másrészt – és ez még szomorúbb – azért, mert nem tudtuk eléggé idekötni őket. Itt évek óta világnézeti hontalanokat nevelünk. Én más szellemben nevelném a fiatalokat és mindent megmozgatnék azért, hogy több pénz kapjanak. Lehetek jó hazafi, de ha szembesülök azzal, hogy egy magyarországi statisztika tiszter annyit keres, mint egy itteni színész, akkor meg tudom érteni azokat, akik első adandó alkalommal csomagolnak és továbbállnak. Erősebb alapokat kellene biztosítani a fiatalok számára ahhoz, hogy maradjanak és jobban be kellene őket oltani a szíriánhangok ellen. Persze ez nagyon szépen hangzik ötven-valahány évesen és sokan vádolhatnak azzal, hogy nem értem meg a pályakezdő fiatalokat. En meg tudom érteni őket, de ha a kivándorlási folyamat megállíthatatlanná válik, akkor ez negyven-ötven év múlva tragikus következményekkel járhat. Ezért még egyszer mondom: mindent el kell követni azért, hogy a fiataloknak minden szempontból okuk legyen az itthon maradásra. Szerintem jelen pillanatban ez a legfontosabb Erdélyben mindannyiunk számára.

KINIZSI ZOLTÁN

Fülöp Beáta, Kincses Elemér, Balázs Éva, Spiró György Csirkefej. c. darabjának próbáján

fotó: Bartha László

Pongrácz P. Mária

Képek egy kiállításról

Folytatás az I. oldalról

Úgy él, úgy gondolkodik, ahogyan azt az évezredes törvény megkívánja. Arcán végtelen nyugalom ül, szemében az értelem fénye. Megőszült, megöregedett, de életkedvét, hitét nem veszítette el. Hite erősíti a testét és lelkét, ezért nem egyszerűen öregember, hanem egy férfi, akit az élet megtanított élni.

Hanna, a kedvenc leányuk Amerikából érkezett meg két hónappal a születésnap előtt. Nem hozott drága ajándékot, úgy gondolta, hogy majd itthon, a rokonságban döntik el, hogy mivel lepik meg az ünnepeltet...

Demeter, a festő a szomszédban lakott. Régóta ismerte Sámuel bácsit, gondolt is arra, hogy megfesti portróját, de halogatta a munkát, nem akart csak úgy hivatlanul bekopogni Sámuelékhez, hogy megkérje, üljön neki modell. Csak lopva leste el a vonásait, készített is róla néhány vázlatot, de a festményhez több kellett. Valami, ami belülről jön, ami életet ad a képnek. Amikor Hanna előállt a kéréssel, hogy készítsen egy portrét ajándékba – Demeter érezte, eljött a pillanat, hogy megkaparintsa magának Sámuel bácsi titkait.

Az élet, a bölcsesség, a szép, nyugalmas öregség portróját fogja megfesteni...

Már majdnem elkészült a festménnyel, amikor megkapta a meghívót az ünnepségre. A zsinagógában fogják tisztelettel felköszönteni. „– Jöjjön oda Demeter úr, talán ha ott lesz, még kiegészítheti a képet. Délután tartják az ünnepséget, este aztán átadjuk neki az ajándékot.”

Demeter sohasem volt zsinagógában, de tudta, hogyan kell illendően viselkedni egy ilyen szent helyen. Fedett fővel lépett a csarnokba, ahol már összegyűltek a tisztelők, az ismerősök, a barátok, a hitközség tagjai. Demeter meghúzódott egy sarokban, onnan figyelte, mint vezetik be Sámuel bácsit, mint terítnek

fényes palástot a vállára, s hogyan ültetik egy trónhoz hasonlatos székbe, hogy onnan figyelje-kövesse a tiszteletére elhangzó szónoklatokat.

A festőállványt akkor vette elő, csendben, óvatosan, amikor Sámuel bácsi fejére áldást szórtak a hívők. Katolikusok, ortodoxok, reformátusok és ki tudja még hány felekezet áldotta meg az ősz hajú, ezüst szakállú bölcsét. Minden áldás olyan volt, mintha láthatatlan szárnyakat ajándékoztak volna az ünnepeltnek, hogy magasba tudjon emelkedni a lelke és elérje a világmindenség csúcspontját. „Istenem, uram, bocsásd meg vétkeinket” – rebegte Demeter, miközben a zöld alaptonusú portrét ezüstös-szürkés kerettel díszítette. Sámuel bácsi már ott trónolt a képen. Nem is trónolt, hanem parázslott. Olyan volt a két szeme, mint az örökmécses, az arca pedig csak úgy ringatta-lebegtette a fények koszorúját. Demeter szinte ösztönösen keverte tovább a színeket. Érezte, hogy kezét valami

megfoghatatlan erő irányítja, s nem ura már mozdulatainak. Lila meg bíborvörös tónusok kerültek a majdnem-kész portréra. „Bohócot akarsz csinálni belőlem, fiam?!” – vélte hallani Sámuel bácsi hangját. – De hiszen a bohóc én vagyok, Sámuel úr! Nem látja, hogyan festek ebben az ünnepi gyülekezetben? Mintha el kellene rejtőzködnöm a tömegben, hogy fel ne fedezzék bohóc-lételemet, észre ne vegye senki, hogy egy szent helyen, kontárként festéket keverek és bemázolom vele a szent arcot!”

Sámuel bácsit ajándékokkal, virágokkal, szent ereklyékkel halmozták meg a „trónját”. Sámuel bácsi megadta magát a pillanat örömeinek. A dicsérő szavak, az áldások megpihentek a vállán, az ősz fején, megcsillantották szemében a boldogságot, de a szívéig nem értek el. A szívét nagyon szigorúan őrizte, védte utolsó erejével. Volt valami, ami a halhatatlanság ígézetét és a mulandóság fájdalmát egyesítette, valami, amit csak ő tudott volna megfogni. Csakhogy Sámuel bácsi ezen a nagy napon nem akart bölcselkedni, nem akarta megcsillantani nagy tudását, még csak hithű életének lobogóját sem lengette meg. Öreg ember akart maradni. Kilencven éves. Zsidónak, nem-zsidónak, ünnepeltnek.

A virágok sokasodtak a trón karfáján, már-már eltakarták az arcát, a kezét, a fénylő palástja is színes bokrétaadist kapott. Egyházi dalokat énekelt a kórus. A jelenlévők egy része halkán mormolta, akár egy zsolozsmát... „Istenem, uram, bocsásd meg nekem!” – fohászzkodott Demeter és ismét az ecsetjéhez nyúlt, ami lassan elindult, siklott, aztán valami mágiikus táncba kezdett a vásznon. Demeter úgy érezte, hogy minden vallásnak szárnya van, lebegő, áttetsző szárnya, melyen a lélek a magasba emelkedhet. Nem a hit, hanem a szárny az, ami közelebb viszi az embereket a Mindenhatóhoz.

Sokan voltak a zsinagógában. Tarka, felemás szöveg. Ki imádkozott,

Gyökér és pegazus

Első kötetes költőt mutat be stílszerűen az olvasóközönségnek a most induló székieludvarhelyi Erdélyi Pegazus Könyvkiadó. És ógy érezzük, van valami erdélyi sorsunkra rávilágító jelképszerűség abban, hogy a kiadó emblémájával választott szárnyas paripa első ízben éppen egy tőle hangulatában annyira elütő cím alá került, mint az, amelyet Baricz Lajos, pap-költő, választott versei elé: **Köt a gyökér.**

A marosszentgyörgyi egyházközség plébánosa kamaszként kezdett el verset írni, hogy később figyelmét választott hivatására összpontosítsa. Am az egykori versíró személy nem hagyta nyugodni az érett férfit sem, aki több, mint húsz évi szünet után nyúlt ismét a tollhoz. Hogy miért, arról maga vall **Gondúzó** című versében: „*En Istenem, mi lesz velem? / Versírásra adom fejem, / forgatom a szavakat, / amíg verset fabrikálok, / szépnék látom a világot, / szép minden a nap alatt.*”

Menekülés lenne tehát a versírás? Eszköz az élet szebbik oldalának a felfedezésére, az érzelmi feszültség levezetésére? Ha igen, akkor a költészet egyik ősi funkcióját támasztja fel Baricz Lajos, s ezért érezhetjük nagyon is találónak Jancsik Pál megállapítását a könyv fűlszövegében: „A XVIII. század végi, XIX. század eleji költői kor, Batsányié, vagy inkább Szentjóbi Szabó László, Verseygy Ferenc, Virág benedek hatása, nyelve, verselése köszön vissza Baricz Lajos soraiban, mindez népi ritmusok, formák egyszerűsítő keretébe fogva.”

A kötet legtöbb darabjára jellemző egyértelműség, áttekinthetőség, könnyed formanyelv, már-már gyermeki játékosság és naivitás alátámasztani látszik azt a következtetést, amelyet a fentebbi kijelentésből levonhatunk, nevezetesen, hogy Baricz Lajos versei mindenképp előtt az egyszerűség jegyében fogantak. Csakhogy a kötet szerkezete tudatos tervezéséről árulkodik, és arról, hogy

alkotójuk ellesett egyet s mászt irodalmunk legnagyobbjaitól is. A versek ciklusokba rendeződnek, a ciklusok egységét az azonos téma teremti meg (a közösségi érzés, a magány és a szerelemvágy, a hit és az ember-szeretet). A ciklusok mintegy egymásnak felelgetve, egymást hol ellentétező, hol pedig előhívva követik egymást, hogy belőlük végül kikerekedjen egy elhivatott, de kételyektől is megpróbált, mélyen hívó és embertársai iránt elkötelezett aktív ember önarcképe.

Van valami finom rafinéria abban, ahogy a szerző az egyszerűség álarca mögé rejtőzve a szerkesztés telitalálataként zsenit nem az első, hanem a harmadik ciklusba sorolja, és ahogyan a „Vadvirágok” elé beiktatja a nemzethez és a szülőföldhöz való kötődés valamint a gyermekkori emlékek világát idéző későbbi versek egész sorát. Így teremti meg a szükséges eszmei és hangulati bevezetést saját, későbbiekben kibontakozó élettörténetéhez. A negyedik ciklustól kezdve az élettörténet keretét egyre inkább a személyiség önmagával és a világgal vívott csatározásai, érzelmi útkeresése, megtorpanásai töltik ki, hogy végül az **Istenközelség** verseiben a belső feszültség feloldódik és a Remény című vers lezárja ugyan a kötetet, de nyitva hagyja az életművet.

RUJA ILDIKÓ

Baricz Lajos:

Igazságkereső

(Váci Mihály emlékezetére)

*Lelkem tépázza ezer nyugtalanság,
s e háborgásban felkiált a lelkem:
hol van az örök, szent, végső igazság,
melyet kerestem, de rá sose leltem?*

*Im, felragyog téves eszmék mögött.
Magamban hordtam ezt a gyökeret,
s e gyökér engem is a földhöz kötött.
Hiába éltem én az életet?...*

*Kerestem mindig, mindig többre vágytam
és elfáradtam a végtelen vágyban,
de ha lehetne, csak egy percre bár,*

*követném mindazt, mit eddig tagadtam:
az igazságra végre ráakadtam
érette meghalnom se lenne kár.*

A Hold a Napom

*Egy idő óta a Hold a Napom,
s azóta a nappal vak éjszaka,
melyben rám támad kételyek hada.
A Holdamért a Napot nem adom.*

*Egy idő óta a Hold a Napom:
Nézem és csodálom –nem alhatom,
S fellángol bennem kéjes sejtélem.
Mi történt velem? Csak nem?...Sejthetem.*

*Egy idő óta a Hold a Napom;
nappal is mindig róla álmodom.
Mintha álomban, sodorjon, hagyom,
szárguldnak ott fenn álom-szárnyakon.*

*Egy idő óta a Hold a Napom.
Tudom, hogy eltűnik majd egy napon,
mikor visszatér igazi Napom –
addig is maradjon Hold az én Napom.*

Mindörökké

*Mindaz, mi bennem emberi,
ápolnom kell, hisz érték;
megéltén – ez tesz emberré,
és bennem van a mérték.*

*Lényemből jön: hogyan s miért,
mert isteni a forma;
anyag s szellem a legmélyen
egymásba vannak forrva.*

*Már azt sem tudom, mi a több,
szellem vagy anyag bennem,
de mindkettő fölött lebeg
az alkotóm: a Szellem.*

*Elmúlik árnyékéletem,
eggyé válok a földdel,
ám hiszem, a mulandóság
örökre el nem földel,*

*mert énem mindörökkön él
az Úrral célba érten;
test és lélek megdicsőül
az Úrnál. Célba értem.*

Emlékezés

Streleczyk Sándorra, a ma már ismeretlen grafikusra

A XXI. század emberének a Streleczyk Sándor neve nem mond semmit. Nem jegyzi a nevét sem az általános, sem pedig a képzőművészeti lexikonok, albumok, kézikönyvek. Ahogyan élt és alkotott lelke csendességében a Temes megyei Klopódia vagy a Krassó-Szörény megyei Resicabánya református parókiáján s arról gyűlekezetein, kollégáin és a Királyhágómelléki Református Egyházkerületben megjelent Református Jövő, vagy a Református Gyermekkönyvtár, illetve a korabeli egyházi kalendáriumok és a Jó Pásztor szerkesztőin és olvasóin kívül senki nem tudott, ma - elmondhatjuk - még kevesebben ismerik a nevét, illetve egyáltalán nem jelentéktelen grafikai és gyermekgrafikai munkásságát.

1990 óta talán egy-két alkalommal fordul elő neve, néhány verse vagy rajza a református egyház lapjainak egyike-másikában.

Streleczyk Sándor, a mai Magyarország területéhez tartozó Szatmárökörítőn (később Ökörítő, ma Ökörítőfűlpös) 1887. január 20-án született és 1953 szeptember 28-án halt meg Resicabányán, ahol református lelkipásztorként munkálkodott.

Családi életéről csak nagyon tömören annyit, hogy a klopódiai Kepl Annát veszi feleségül. Csúpan egy fiúk születik, aki a második világháború poklában tűnik el ismeretlen helyen valahol a Donkanyarban.

Streleczyk Sándor özvegye a lakáshiány miatt a korabeli Nyugatnémetországba vándorol ki, ahonnan a sorok írójának végrendeletileg eljuttatják Streleczyk Sándor néhány versét és azt a felesége számára torzóban maradt tollrajzokkal ékes albumot, amely minden csonkasága és befejezetlen volta mellett és ellenére is páratlanul tekinthető művészi érték sokszínűsége és témagazdagsága illetve nem utolsó sorban szépművészete miatt.

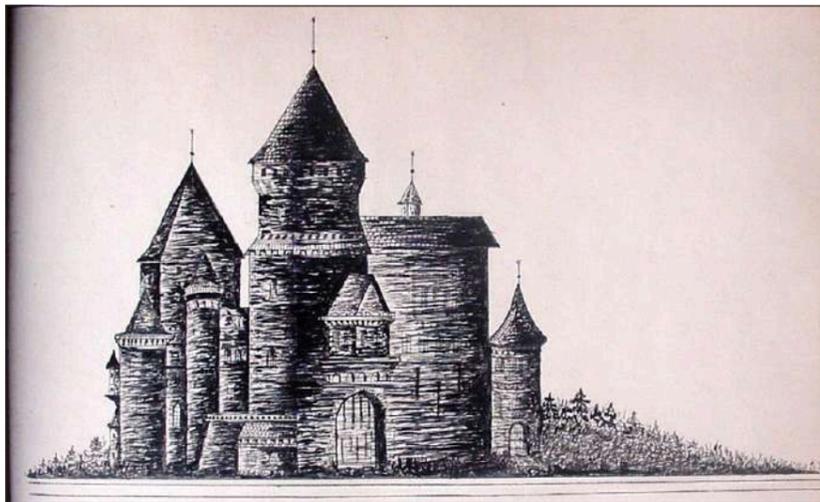
Ez az album ötvenhét munkát, illetve rajztöredéket, megkezdett vagy csak be nem fejezett rajzot tartalmaz. Fekete tussal 19, színes tussal vagy tintával 25 szebbnél szebb rajz van az albumban, míg 13 azoknak a száma, amelyeket csak megkez-

dett, fölvezetett, vagy nem fejezett be. Ezek között is van fekete tus és színes tinta vagy tus egyaránt, de a vázlatoknál az is előfordul, hogy ceruzavázlattal állunk szemben.

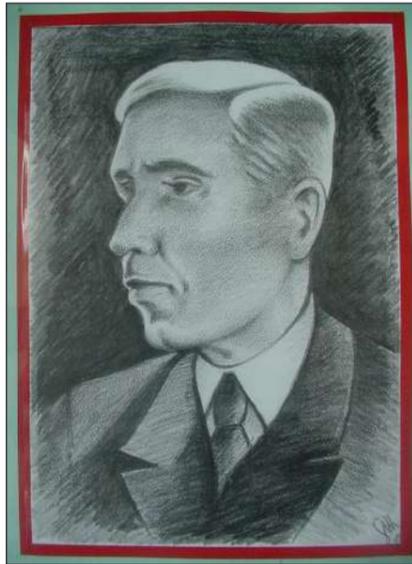
Az albumon kívül egy Günther nevű német fiúcskának címzett rajza van a gyűjteményben, egy a Cziczéri Lacikának címzett olyan boríték, amelyre Streleczyk rajzolt és ragasztott bélyeget.

Sajnos csak tudok arról, hogy megrajzolta és gyermeklepkában lekötölte sorozatban azt az ábécét, amelynek betűin törpék tornásznak, játszanak, virgonckodnak. Ezekhez a betűkhöz verseket is írt, ami arra enged következtetni, hogy jó pedagógiai érzéke és gyakorlata volt.

Streleczyk Sándor a maga lelkesi családlátogatási gyakorlatában úgy nem ment sehová sem üres kézzel, hogy névnapokon, születésnapon, házassági évfordulón, részvétnyilvánításra egy-egy szépen megrajzolt alkalmi rajzzal, illetve a mellé írott verssel érkezett. Sajnos, hogy ezeknek a látogatásoknak csak imitt-amott van ma már meg a nyoma. Gyűjteményem nagyon szegény a rajzokat illetően, de a Streleczyk-verseknek is csak apró töredéke van a birtokomban. Pedig az alkalmi rigmusoktól a komoly költeményig, a mesétől az elbeszélésig sok minden került ki a tolla alól.

Ha az album rajzait próbálom csoportosítani, akkor az első csoportba az iniciálékat sorolnám, amelyek páratlan gazdagsággal felruházott leheletfinom vonalakkal fejezik ki a művész mondandóját, lelkiállapotát, lelkiállapotát. Az „L” iniciáléban föllelhető a

Sarkadi Mihály portréja Szteleczyk Sándorról

virág és a madár a szinte ki sem fejezhető egyenes és görbe vonal, kör és pontsorok sokasága között.

Streleczyk Sándor – annak ellenére, hogy amolyan „vastagnyakú kálmánista” volt – csillagot és keresztet olyan szerencsésen és tehetséggel ötvöz be munkáiba, hogy az már beszédesen sokatmondó.

Mesefigurái, meseillusztrációi, vagy annak beillő rajzkompozíciói szinte álló helyükben is mozognak, még ha csigalassúsággal is.

Tájképei fekete-fehérben is színt visznek a rajzokat csodálóa, de a színesben megfogalmazott tájak vagy sarokminiatűrök színpompái fénytel töltik be a szemlélőt.

Streleczyk Sándor minden munkája alaposan kidolgozott, arányos, jólszerkesztett, egyensúlyos és szimmetrikus.

Az albumot többször átlapozva a rajztorzók mellett csak egyetlen hiányérzete támad az érdeklődőnek: az egész album torzó mivolta. Streleczyk Sándor ugyanis feleségének szánta ezt az albumot úgy, hogy annak különböző fejezeit és oldalait versekkel töltsse meg. Özvegye legalábbis így tájékoztatott akkor, amikor az

albumot végrendeletileg a számomra küldte el, mint aki tudta, hogy Streleczyk Sándor emlékét ápolni, hírnevét pedig terjeszteni és öregbíteni kívánom.

MAKAY BOTOND

Lovas Ildikó

A kakaó-bab mestere

A kakaóadó igen komoly bevételt jelentett az államnak, úgymint több milliót. A kávéadó csak tizedét tette ki, mégis sokakat megviselt. Különösen az ország peremén működő kakaó-bab mestereket. Valamit ki kellett találniuk.

A mi történetünk mesterét Vajba Ignácnak hívták, 1883-ban született, éppen abban az évben, amikor a kávé- és kakaóadókat a közös vámbevételek közé sorolták. Az édesapjának, Vajba Jakabnak, aki a város Virág nevű cukrászdáját vezette, ez igen komoly anyagi megrázkódtatással járt. De nem azért, mert kakaó-bab nélkül nem készülhettek sütemények, azt mindenki tudja jól, hogy nagykereskedőknél ráfizetés nélkül lehetett kakaóhoz és csokoládéhoz jutni, a Virág meg különben se a süteményeiről volt híres, hanem a lányokról.

A lányok helye nem ott volt, viszont ahol volt, ott nem maradhattak, ha gyerekek születtek. Mert a célra kijelölt (és a körorvos által hetente ellenőrzött) házakban erkölcsstelennek lett volna a gyermek élete. Így aztán a megesett lányok (továbbiakban: anyák), orvosi bizonylat nélkül dolgoztak a Virágban, és így egészen erkölcsösen nevelhették a gyerekeiket, akik naphosszat a cukrászdában ültek, és – példát mutatva, ebben még Amerikát is megelőzve – falták a süteményeket.

A Virág azért nem lehetett híres a süteményeiről (bármennyit tömtek is magukba az erkölcsösen nevelt nebulók), mert a (keményen megvámolt) kakaó-babból Vajba Jakab, miután kiszajtolta a kakaóvaját, nem készített azonnal kakaót és csokoládét, hanem vesefagygyút adagolt hozzá kicsiny manufaktúrájában a csokoládé és kakaó elkészítéséhez. Ami igen sovány eredménnyel járt. Így aztán a sütemények izre-bizre nem lettek kívánatosak, igaz, nem is hízlaltak. Úgyhogy a gonosz asszonyi nyelveknek nem volt igaza, amikor a Virág-lányok gyerekeiről azt állították, hogy kehesek, azért nem híznak meg a sok süteménytől.

(Úgy hallottam, hogy a későbbi hippi-mozgalom virág-gyermekének elnevezését éppen egy, a Virágban felnőtt, később pedig kivándorolt fiatalember találta ki, de nem akarunk ennyire elkanyarodni tárgyunktól.)

Vajba Jakabnak akkora anyagi vesztesége származott a kakaóadóból, hogy le kellett mondania a város első bérpalotájának felépíttetéséről, amit pedig már megterveztetett a később hírneves lett Lechner Ödönnel. A manufaktúra tovább üzemelt, Vajba kibővítette házát, de nagyratörő álmainak szertefoszlásába nem tudott beleyugodni, csak belehalni.

Így aztán Vajba Ignácnak, mint elsőszülött fiúnak, tizenhat évesen át kellett vennie a kicsiny gyárat, ahol két kiváló mesterrel ügködtek a kakaóvaj és a vesefagygyúval hamisított kakaóvaj előállításán. Két cukrász az íztelen süteményeket sütötte, a gyerekek ették, a lányok ragyogtak, az üzlet virágzott. Így várták az új évszázadot, a huszadikat.

A huszadik században fejükhöz kaptak a nők. Hogy többet és jobbat akarnak az élettől. Egyre több kakaóvaj fogyott. A kapitalizmus fellendülésével a módosak gazdagok lettek, a vagyonosok még gazdagabbak. Aki meg lemaradt, annak mindegy volt, az már nem utazhatott Fiuméba, Ab-báziába, annak nem kellett kakaóvaj. De akinek igen, annak csakis minőségi. Mintha a vagyon szaporodásával egyre csak fehérülne a lányok bőre, mintha egyre kevésbé bírná a napot.

Nehéz ügy volt ez. A tengerparton barnulni vágyó nőknek sok kakaóvaj kellett. Annak előállításához viszont jóval több – megvámolt – kakaó-babot kellett beszerezni. Vajba Ignác megpróbálta folytatni apja módszerével, de az azt használó alföldi lányok rákvörösrre fűttek, néhányuk bőre élő húsíg hámlott, ügyükkel még a Szabad Lyceum is foglalkozott. A (napozásra) való jogaiért harcoló nők nyomásának engedve a Városi Tanács Kakaóvaj Ellenőrző Szervet hozott létre. A hamisításnak befellegzett.

A cukrászdában egyre jobbabbak lettek a sütemények, amiből azonban mégsem lehetett olyan jól megélni, mint a lányoktól szedett „bérletből” (a cukrászda mögötti két szoba használatáért), de a lányok munkája is megcsappant, hogy szabadosabbak lettek az erkölcsök.

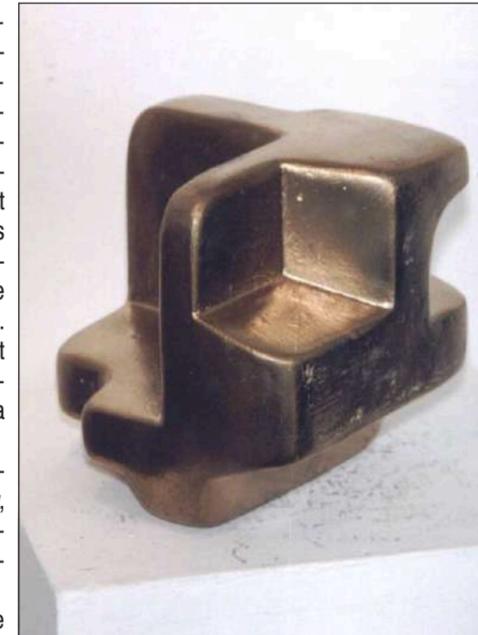
Vajba Ignác, akinek nagy szüksége lett volna pénzre, mert nem sokkal előbb megnősült (hiába mondták a lányok, hogy azt tőlük is megkaphatja, akár ingyér’ – letudják a „bérletből” – fiatal még a házasság terhéhez), egészen kétségbe esett. Hosszú volt a kakaó-bab útja a fiuméi kikötőtől az ország peremén lévő városig, hosszú és egyre drágább. Az Ellenőrző Szerv pedig egyre magasabbra állította a mércét: jöttek hetente, szagoltak, ízleltek, éterben hidegen oldották a kakaóvaját.

Vajba Ignác úgy döntött, theobromát fog természetesen. Ejt nappallá téve, éveket egymásra halmozva kísérletezett. Az állandó 24–38 fokos meleget, árnyékot és kiváló talajt semmilyen fűtésű üvegházban sem tudta elérni. Még a kísérletezés megkezdésének évében azt mondta neki a felesége, hogy húsz évet adok, az a maximum, annyit lehet kibírni. Ha addig nem sikerül, elvölök tőled.

Nem sikerült. Vajba Ignác 1920-ban asszony és tenger nélkül maradt. Ott állt harminchétf évesen, ereje teljében a hatalmas, párás üvegházban, és nem volt már semmije, csak a cukrászdája, a Virág. Kakaóvajra már nem volt szükség. Valamit ki kellett találnia.

Amit kitalált, arról nevezték el a kakaó-bab mesterének. A Virág-beli lányok szerint, akikkel együtt komoly vagyonra tett szert, zseniális ötlet volt. Ilyen még az Anangarangában sincs, mondogatták a világban jártasak.

De erről már nem írhatok. Legyen elég annyi, hogy élménynek csodálatosabb volt, mint a női bőrön megfehérlő kakaóvaj látványa.

Folytatás a XIII. oldalról

A tó vizén motorcsónakok száguldottak föl s alá, vízisielőket húztak maguk után. A táborozók kiültek a meredek partra felhúzott sátrak közélébe. Nézték a motorcsónakok futását, vidultak a kezdő vízisielők ügyetlenségein, amikor minden igyekezetük ellenére megmártóztak a pisztrángos lében. A naplemente szépnek ígérkezett, és az apa látta, hogy a tavat bámuló jó módú városi emberek áhitattal várják, hogy a nap aranykorongja a szemközti hegy mögé bukják, és jóleső fáradtságukat, napközben felforrósodott testüket enyhítse a közibük lopakodó este.

A fiút sehol sem találták.

Felkapaszkodtak az útra, beültek a kocsiba, és tovább hajtottak felfelé a hegyi úton. A következő tábornál sem találták a fiút, hiába kérdezősködtek utána.

Visszafordultak. A csónakosok táboránál az apa lekiáltott az útról. Hosszan, elnyújtott hangon szólította fiát. A tó túlsó oldalán sötét foltként fenyves állott. Mintha minden kiáltása után nőtt volna a csend.

Aztán mintegy kétszáz méternyire, jobbra, az út és a tó közötti bokorsor alól szőke, szemüveges srác indult fölfelé. Csak egyszer intett. Kopott farmernadrágot és villámzáras pufajkát viselt.

– Ő az! – mondta tompán az anya.

– Ő az! – szólt kislányos örömmel az anya barátnője.

Elébe mentek. Aztán a fiú visszakisérte őket a kocsizhoz, és átvette a műanyag zacskóba csomagolt süteményeket.

Kék volt az ajka, de nevetett.

– Estére otthon leszek.

– Az jó! – mondta az apa, és arra gondolt, hogy általában minden vasárnap este van melegvizük a tömbházban.

Kissé szédült. Azt hitte, nyitott szemmel járkál, fátylak között kering. Valaki baráti hangon azt magyarázta, amit nem tudott megérteni.

– Zárt város – zárt temető! Hogy nem érted?!

– A régi köveket rendre kidöntik...

– Így is zsúfolt már ez a kert...

– Apám azt mondta, hogy legalább négyszáz éve élünk ebben a városban.

– Ez most nem számít!

– Most mit kell tennem?

– Majd mi elintézzük. Szólunk a barátunknak, ő az igazgatójának, és így tovább. Írd meg a kérvényt!

– Mit kérjek?

– Sírhelyet.

– Nekem nem kell a sírhely!

– Muszáj!

Az apa egy irodában állt. Jött az igazgató. Az apa barátja odanyújtotta a kérvényt. Az igazgató aláírta. Az apa megköszönte, és kifordult az ajtón.

Kocsiba ült. A zárt temető vasrácsos kapui maguktól kinyíltak a kocsí előtt. Felrobogtak a dombtetőre. A gondnok magyarázott.

– Ez itt egy száraz hely...

Az apa körülnézett, és továbbment.

– Itt források vannak. Nedves hely...

Az apa körülnézett. Úgy tűnt, a fák között látja a várost. Anyanyelvén írott sírfeliratokat látott. Ismerős, tiszteletet parancsoló neveket. Intett.

A sírásók sietős munkába kezdtek.

A szobában enyhe orvosságzag terjengett. A fiút estére befektették a hűga szobájába. Már mind átestek a járványos influenza, csak ő tartotta még magát. Lucskos ősz volt. Az edző kétnaponként felhajtotta a vízilabdázókat a város közepéig húzó dő hegyre. Az erdő mellett kellett leereszkedniük, aztán átvágtak a folyó fölötti hídon, és kikötöttek a fedett uszodában.

– Nem fog rajta a betegség – mondta az apa.

Néhány nap múlva furcsán fényltek a fiú szemei.

– Lázás – állapította meg az anya, és ágyba parancsolta. Lázcsillapítót adott neki, de estére mégis negyven fölé emelkedett a hőmérséklete. Újabb adag gyógyszerrel kapott, éjfél után pedig az anyja hideg vizes borogatást tett a fiú bokájára és karjára. Addig cserélte a borogatást, míg vissza nem húzódtott a láz.

A fiú tágra nyitott szemmel, szóltanul nézte a körülötte sürgölődő szülőket.

Másnap felkelt, és időnként titokzatosan mosolygott serkenő bajuszokja alatt. Az apa olykor azon tűnődött, miféle álmot láthatott a fia azon a lázas éjszakán.

Az idős tanító házából egyenesen a temetőbe lépett. Kicsi, kalotaszegi temető volt, tele korhadó kopjafákkal.

– Szépek ezek a kopjafák – mondta az apa.

– Szomorúságosak – szórt a barátja.

– De azért valamiért nagyon szépek – erősítette az apa, és kijelentette, hogy csináltat egyet, hazaviszi, és beállítja valamelyik szoba sarkába.

– Nálunk faragják – sietett segítségére az idős tanító. Elvezette őket a beteg asztalozhoz.

– Diófából kellene.

– Azt lehet – mondta a mester, és közelebből megvizsgálta a kopjafa rajzát, amelyet az apa barátja készített a temetőben látott sírfák mintájára.

Két hét alatt elkészült vele.

Az apa hümmögött. A mester földre állítható kopjafát készített.

– Állnia kellene ennek a szobám sarkában nézett a faragóra.

– Azt is lehet – mondta a mester. Szeme megakadt egy görcsös szilvafa kiszáradt törzsén. Két végét laposra vágta, felső részébe négyszögű mélyedést faragott, és beleállította a kopjafát. Aztán csendesen megjegyezte:

– Szobába valót még egyet sem csináltam.

A kopjafa nehéz volt. Szilvafából készült aljáról időnként lefeszítettek egy-egy kéregdarabot. A látogatók így is szépnek vagy legalábbis érdekesnek tartották.

A ravatal a kápolna melletti téren áll. Szól az ünnepélyes gyászzené. A nagytemplomban deket harangoznak. Felszállt a köd, fényes-hidegen ragyog a nap.

Az apa nyögve forgolódik. Előbb a kopjafát állítja a halott fejéhez. Aztán a fenyőfát, amelyet barátja küldött a Hargitáról.

„Most mit csináljak? Mihez kezdjek?”

Egymagában áll a betonlapokkal fedett téren. A lapok között fű nőtt.

„Nagyhét közepén, Viktória napján?”

Jönnek a rokonok, barátok, ismerősök, ismeretlenek. Elébbük siet, aztán földre gyökerezett lábbal áll. Hozzálépnek, megölelik, megcsókolják. Pedig tudják, hogy nem szeret csókolózni.

Valószínűtlen minden. Gyűlnek a koszorúk.

„Sohasem szerettem a temetéseket! Hogy kerülök én ide? Hányszor megígértem, hogy a saját temetésekre sem megyek el.”

Az anya szóltan és halott sárga.

zavartam, valami tiltott szerkentyűt vagy anyagot használt, és szívesen kivitt volna a partra, bár inkább a jó büdös francba kívánt. Még ma is kíváncsi vagyok, tudta-e vajon, hogy Károlyi Gáspár Biblia-fordításában a *behemót* szó krokodilt jelent.

Néhány nap múlva kellemes baráti társaságban mesélte valaki, hogy egy horgász ismerőse hallotta (nyilván egy ismerőstől), hogy Lippánál egy horgász (vagy egy ismerőse) látott egy krokodilt a vízben, és állítólag fonnebb ez az állat meg is támadott egy kecskét (vagy az ismerősét), amelyik mit sem sejtve inni ment a folyóhoz. Hamarosan kiderült, hogy majdnem mindenki hallott egy krokodilos történetet, más-más forrásból, mindig az ismerős ismerősének ismerőse volt a forrás, aki lehet sógor, nagybácsi, szomszéd, de telefonon most el nem érhető. Parázs vita kerekedett, mert egy ilyen képtelen történet mindig fölszítja a kedélyeket, ráadásul a vita hevében sok sört kell inni, hogy el ne szabaduljanak az indulatok, és az érvelés szabatos legyen akkor is, ha egyre nehezebben követhető.

Azért érdekesek az ilyen viták, mert aki a képtelenséget állítja, valójában azt mondja, hogy biztosra tud valamit, de objektív okok miatt ezt nem bizonyíthatja. Aki viszont tagad, csak annyit mond, hogy nem hiszi el a kijelentést, de nincs az a körmönfont dialektika, amivel megnyugtatóan be tudná bizonyítani, hogy nincs, nem volt és nem is lesz soha krokodil a Marosban. Az állattan és a valószínűség ugyan mellette szól, de mi van, ha mégis? És ez a helyzet minden vízi szörnyeteggel, beleértve a Lock Ness-i rémséget is. A többi marketing-kérdés.

Egészen más dolog egy korszok hideg sőr mellett azon vitatkozni, hogy lehet-e krokodil a Marosban, és más dolog úszni a folyóban, amikor libegő fűzfaágak érintik meg az oldalamat, az uszadékfán szűrkegém ül, vagy bakcsó, és valami nagyot csobban a part mellett. Nyilván egy másik elszánt úszóbajnok-jelölt. Vagy ki tudja?

Pár nap múlva az egyik ismerősöm, aki mellesleg nem volt jelen a korábbi sörözésen, azt újságolta, hogy az egyik ismerősének az ismerőse, akinek valakije ott járt, azt hallotta, hogy a marosvásárhelyi állatkertből kiszabadult a krokodil, megtalálta az utat a folyóig, Dévánál meg Soborsinnál látták már, és Lippánál, a vízállás-jelentésben is mintha bementék volna, de ezt nem állítja határozottan, mert csak a műsor végét hallgatta figyelmesen. Biztosan lefelé tart a krokodil, mert mélyebb a víz, melegebb is, több a hal meg a fürdőző...

Ez volt az a pillanat, amikor a képtelen hír logikus vagy legalábbis hihető indoklást kapott. Mert tudni kell, hogy a történet van előbb, és utána jön csak a magyarázat. A lassabb észjárású ember ilyenkor a homlokára csap: hogy ez nekem nem jutott eszembe?! A Marosba krokodil kizárólag a marosvásárhelyi állatkertből kerülhetett, mert akkoriban a magánygyűjtők körében még nem volt divatos krokodilt, csörgőkígyót, tarantulát tartani. Nyáron Marosvásárhelytől Aradig egy egészséges krokodil játszva leúszhat, láttam én már döglött lovat, vízi-hullát és Trabantot is a folyóban. Am ezúttal kifogtam a rémhírtérjesztő felebarátaimon, mert nekem tényleg volt Marosvásárhelyen ismerősöm, telefonja is volt, és fel is vette a kagylót, majd vihogva közölte, hogy a valóság kiábrándító: van krokodil az állatkertben, de a hullóházból nem szabadulhat ki, ha mégis kiszabadulna, bajosan jutna el a Marosig. De jó a vicc, terjeszteni kell.

Amikor egy hihetetlen történet hihető magyarázatot kap, érdektelenné válik. Nem is hallottam többet a krokodilról, nekem hiába is meséltek

volna róla, én meg hiába is mesélnék olyasmiról, amiben nem hiszek, mert nem vagyok politikus.

Idestova nyolc éve élek Marosvásárhelyen, és gyakran járok az állatkertbe. Amikor először voltam a hullóházban – különben biztonságos –, a krokodil úgy 60-70 cm-es lehetett. Lehangelő méret, mondtam magamban, ez csak egy negyed krokodil. Azóta örvendetesen nő. Azt viszont, mint rengeteg ismeretterjesztő film buzgó nézője, határozottan állítom, hogy egy megtermelt *behemót*, legyen az nilusi, ausztrál sós vízi vagy orinocói, ha kikerül a terráriumból, vígan, füttyörészve eljut a Marosig, az neki sétatagolopp, és nem igazoltatná a sarki rendőr.

Két évvel ezelőtt, amikor félig-meddig megírtam ezt a szöveget, de sehogy sem tudtam befejezni, és már jó néhány barátomnak elmeséltem, hogy mivel ijesztgettek engem valamikor Aradon, bár utólag úgy tűnik, én találtam ki az egészet, a helyi napilapban egy cikkre lettem figyelmes. Az én olvasatomban arról szól, hogy az általános felmelegedés miatt bekövetkező klímaváltozás még nem ölt ugyan komoly méreteket, és az időnként felbukkanó délszaki állatfajok (hüllők, rovarok,

vírusok) mit sem bizonyítanak, az élet megy tovább. Viszont egy lelkes fiatal ember, aki hallott arról, hogy a szabadsághoz embernek, állatnak egyaránt joga van, éjnek idején elemelt egy aligátort az állatkertből, de nem a saját vagy ami rosszabb egy pénzes gyűjtő terráriumában helyezte el, hanem a Marosba engedte. Ijedlemre semmi ok, az állatka alig 30 cm hosszú, szeretetre méltó és kérik a becsületes megtalálót, hogy...

El lehet képzelni, mi történt volna velem, ha ezt a történetet hamarabb írtam volna meg. Mindenki azt hitte volna, hogy én settenkedtem be az állatkertbe. De szerencsémre megvártam, amíg az idő befejezi a történetet, mert komoly tudósokkal is megessik, hogy a valóság rácáfol az elméleteikre, filozófusokkal is megessik, hogy a valóság eltűnik az érvelésük mögött, és az íróval is megessik, hogy amit elképzelsz, valóra válik – de az is valóra válhat, amit el sem tud képzelni.

A kis aligátor ősszel megkerült.